

MILTON G. LEHRER

ARDEALUL
PĂMÂNT ROMÂNESC

PROBLEMA ARDEALULUI VĂZUTĂ
DE UN AMERICAN

Director editorial: Dana Anghelescu
Corectură: Mihaela Hura
Design: Irinel Merlușcă

© Libris Editorial, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LEHRER, MILTON G.
Ardealul pământ românesc / Milton G. Lehrer. -Brașov:
Libris Editorial, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-606-8953-37-3
94

Libris Editorial

*Str. Mureșenilor, Nr. 14, Brașov, România
Tel: 0268 477 799
E-mail: editura@libris.ro*

Libris Distribuție – Librăria Șt. O. Iosif

*Tel: 0268 477 799
E-mail: office@libris.ro*

„Poporul român este un popor născut în libertate, trăit în libertate și căruia această condiție de libertate îi este elementul primordial și absolut pentru viață”.

N. IORGA

„Ungurii duc o politică violentă și oarbă față de naționalitățile supuse Coroanei ungare și în special față de români”.

Lord ED. FITZMAURICE
fost Ministru al Marii Britanii

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
CUVÂNTUL AUTORULUI.....	13

PARTEA I TRANSILVANIA DUPĂ NĂVĂLIREA UNGURILOR

ALFÖLDUL.....	19
... ȘI TRANSILVANIA	20
CUCERIREA TRANSILVANIEI	21
LUPTELE CU ROMÂNII	23
ORGANIZAȚIILE POLITICE ALE ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI CNEZATELE.....	27
VOIEVODATELE	31
STĂRUINȚA FORMELOR DE VIAȚĂ AUTOHTONĂ	32
SECUII.....	36
DEZNAȚIONALIZAREA ROMÂNILOR DIN SECUIME.....	40
DEZNAȚIONALIZAREA PRIN RELIGIE.....	41
DEZNAȚIONALIZAREA ROMÂNILOR PRIN ȘCOALĂ.....	46
MAGHIARIZAREA PRIN ADMINISTRAȚIE.....	50
ARMATA – FACTOR DE DEZNAȚIONALIZARE.....	51
BLOC MAGHIAR PE FUNDAMENT ROMÂNESC.....	52
IDEALURI IMPERIALISTE.....	60

REALITĂȚI DUREROASE	61
COLONIȘTII GERMANI.....	62
UNIO TRIUM NATIONUM.....	65
SAȘII – ELEMENT IZOLANT	68
ȘVABII.....	71
PIERDERILE REALE ALE NAȚIONALITĂȚILOR NEMAGHIARE.....	73
ȚELUL COLONIZĂRILOR.....	75
DE LA UNIREA FĂGĂRAȘULUI LA UNIREA CEA MARE.....	77
ROMÂNII SE REVOLTĂ.....	80
INOCENȚIU MICU-KIEIN	87
HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN.....	89
O SENTINȚĂ UNICĂ ÎN ISTORIA OMENIRII.....	91
... ȘI UN PROTEST VEHEMENT.....	93
DE LA „REGELE” HOREA LA REGELE FERDINAND	96
DOUĂ DOCUMENTE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA.....	97
DEFORMĂRI MAGHIARE.....	99
„SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM”.....	101
STAREA ȚĂRĂNIMII ROMÂNE	104
LIBERTATE, DAR NU PENTRU ROMÂNI	105
MACHIAVELISMUL REVOLUȚIONARILOR LUI KOSSUTH.....	109
LIBERALII ȘI CONSERVATORII UNGURI SOLIDARI CONTRA ROMÂNILOR	110
ROMÂNII = 0	113
TRANSILVANIA, PROVINCIE AUTONOMĂ TIMP DE UN MILENIU	115
UNIUNE SAU MOARTE!.....	118
PROCLAMAȚIA LUI SIMION BĂRNUȚIU.....	119
3/15 MAI 1848.....	119
REVOLUȚIA DIN 1848.....	122
AVRAM IANCU.....	125
KOSSUTH REGRETĂ.....	129
REGIMUL ABSOLUTIST.....	131
REGIMUL CONSTITUȚIONAL	133

UNGURII ÎNTEȚESC LUPTA	136
UNELTIRI MAGHIARE.....	141
SPERANȚE ROMÂNEȘTI	142
DUALISMUL	144
VIZIUNEA PROFETICĂ A BARONULUI WESSELÉNYI.....	148
ABSTENȚIONISMUL POLITIC.....	150
EPOCA MEMORANDISTĂ	155
„REPLICA”	157
CONDAMNAREA LUI AUREL POPOVICI	158
PROCESUL MEMORANDUMULUI	160
APUSUL PROTESTEAZĂ	162
GERMANIA	162
FRANȚA	162
ITALIA	164
ANGLIA.....	167
DECLARAȚIA LUI RAȚIU.....	169
DE LA MENOTTI GARIBALDI LA DL. HORVÁTH.....	174
REGELE CAROL I ȘI ROMÂNII ARDELENI.....	178
PROPAGANDA UNGUREASCĂ.....	180
GUVERNAREA LUI DÉSIDER BÂNFFY.....	182
GREȘELI CAPITALE.....	185
ROMÂNII REINTRĂ ÎN ARENA POLITICĂ	186
MAGHIARIZAREA PRIN VIOLENȚĂ.....	187
PLANURILE SECRETE ALE ȘOVINIȘTILOR.....	190
BJØRNSTJERNE BJØRNSEN ȘI PROBLEMA ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI	193
PENTRU CE LUPTĂ ROMÂNII?	195
PLANUL FEDERALIST AL LUI AUREL POPOVICI	200
INTOLERANȚA UNGARĂ, CAUZA PRIMORDIALĂ A PRĂBUȘIRII MONARHIEI DUALISTE	203
PROFESORUL DOMANOVSKY ȘI PROBLEMA TRANSILVANIEI.....	206
LEGEA APPONYI	212
CONTELE LEON TOLSTOI STIGMATIZEAZĂ METODELE MAGHIARE	216

VOCI MAGHIARE ÎNFIERÂND POLITICA DE MAGHIARIZARE FORȚATĂ.....	216
CAUZELE ANALFABETISMULUI ȚĂRANULUI ROMÂN.....	219
TRANSILVANIA COLONIZATĂ CU... UNGURI	220
GUVERNAREA CONTELUI ȘTEFAN TISZA.....	223
PRIGOANA.....	228
„ACȚIUNEA NAȚIONALĂ”.....	229
ERZBERGER ȘI IULIU MANIU.....	233
RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIRE (ION I. C. BRĂTIANU).....	234
PLANURILE SECRETE MAGHIARE	236
DECLARAȚIA LUI WILSON.....	240
REVOLUȚIA DIN 1918.....	243
HAOSUL DIN UNGARIA.....	245
1 DECEMBRIE 1918.....	245
PROCLAMAȚIA DE LA ALBA IULIA	249
SOL LUCET OMNIBUS.....	251

PARTEA A II-A UNGARIA DE LA TRIANON

UNGARIA DE LA TRIANON, STAT UNITAR ȘI OMOGEN	255
DE CÂT SPAȚIU AU NEVOIE UNGURII?.....	259
REVIZIONISM CU ORICE PREȚ	260
PLANUL ACȚIUNII REVIZIONISTE	261
„INJUSTIȚIA” DE LA TRIANON	263
DOCUMENTE PRIVITOARE LA ROMÂNII DIN PANONIA ȘI DIN VESTUL ARDEALULUI	280
FUNDAMENTUL „VIU” AL UNIRII	286
OFENSIVA PROPAGANDEI MAGHIARE.....	288
UNGURII DENATUREAZĂ ADEVĂRUL.....	291
OPORTUNISMUL METODELOR MAGHIARE.....	298
FILOENGLIZI.....	298
FILOFRANCEZI	299
FILOGERMANISMUL MAGHIARILOR.....	300

FILOAMERICANI.....	303
ȘI, ÎN SFÂRȘIT.. FILO-JAPONEZI!.....	307
MODESTIA ROMÂNEASCĂ.....	310
EFECTELE FRUCTUOASE ALE PROPAGANDEI DEȘĂNȚATE, DEZLĂNȚUIITE DE UNGURI	312
ROMA ȘI ROMÂNII	313
CAVALERII MISIONARISMULUI CIVILIZATOR.....	315
ROMÂNII LA BUDAPESTA	324
„CIVILIZAȚIA” MAGHIARĂ ȘI „BARBARIA” ROMÂNĂ	328

PARTEA A III-A REGIMUL MINORITĂȚILOR SUB UNGURI ȘI SUB ROMÂNI

MAGHIARIZAREA NUMIRILOR TOPONIMICE.....	339
MAGHIARIZAREA NUMELOR DE PERSOANE.....	341
SUPERIORITATEA CULTURII MAGHIARE.....	342
REGIMUL PRESEI MINORITARE SUB UNGURI ȘI SUB ROMÂNI	362
REFORMA AGRARĂ ȘI OPTANȚII UNGURI.....	373
ȘCOALA SUB UNGURI ȘI SUB ROMÂNI	382
O NEDREPTATE CARE CONTINUĂ.....	392
DIKTATUL DE LA VIENA.....	396
OCUPAȚIA MAGHIARĂ ÎN ARDEALUL DE NORD.....	412
TEROAREA.....	419
„APĂRĂTORII CREȘTINISMULUI” – DĂRĂMĂTORI DE BISERICI	422
VINOVAȚII	432
EPILOG	441

CUVÂNT ÎNAINTE

*„Spuneți generațiilor viitoare că noi
am făcut suprema jertfă pe câmpurile de bătaie
pentru întregirea neamului”*

*Inscripție Monumentul eroilor
din arma geniului – Leul*

Inițiativa apariției unei noi ediții a acestei cărți excepționale – *Ardealul pământ românesc* – într-o editură care se consacră, tot mai mult, în peisajul culturii naționale are o semnificație profundă în anul sărbătoririi Centenarului Marii Uniri. Moment astral în istoria României, Unirea de la 1 Decembrie 1918 a schimbat destinul unui popor și a unei națiuni, în pofida vicisitudinilor istoriei.

De ce este un eveniment editorial?

Validitatea istorică a lucrării dată de acest autor american, Milton G. Lehrer, în contextul anului 1944, (atunci când a apărut prima ediție în limba română) este bazată pe o documentare și o viziune care evidențiază, fără dubii, primatul existenței românilor în spațiul de civilizație pe care îl revendică adversarii adevărului istoric. Ocultarea adevărului de către propaganda maghiară de ieri

și de azi are un impact politic considerabil asupra înțelegerii de către terțe părți, mai ales când unii dintre participanții la judecata istoriei se îndepărtează de criteriile științifice de analiză a evenimentelor. În acest sens un prolific și erudit istoric (Alex Mihai Stoenescu), într-o lucrare (Introducere în studiul istoriei), referindu-se la adevărul istoric scrie „...atacurile la adresa istoricilor care nu se conformează *«corectitudinii politice»* confruntarea cu tendința naturală a oamenilor spre imprecizie și superficialitate, falsurile construite în sprijinul propagandei subiective sunt tot atâtea obstacole în calea adevărului istoric.” Întrucât lucrarea menționată se constituie într-o sistematizare riguroasă cu valențe științifice în domeniul cercetării metodologice a acestui domeniu, certificate de mediul academic, autorul menționează că „*Adevărul istoric este totodată corespondența între afirmațiile, demonstrațiile și probele aduse de istorie și realitatea faptelor pe care le analizează în contextul capacității acestuia de a identifica și expune coerent ceea ce s-a întâmplat în timpul istoric.*” Această abordare corespunde logicii cărții lui Milton G. Lehrer și constituie un studiu obiectiv prin natura neutralității științifice și a lipsei de partizanat a autorului față de cauza românilor.

Deși epoca statelor-națiune este contestată în teoriile evoluției politice actuale, iar ideea dispariției granițelor este o tendință ce se manifestă în sistemul relațiilor internaționale, îndeosebi în spațiul european, nu se poate eluda cel mai evident criteriu de delimitare și consacrare a arealului în care au apărut și s-au dezvoltat popoarele, dobândindu-și astfel dreptul istoric. Tocmai acest drept este evocat chiar din titlul cărții – *Ardealul pământ românesc*.

De ce există o nedisimulată înverșunare împotriva evidențelor pe care tomuri de lucrări de profil românești și străine, le consemnează? Înțelepciunea celei mai coerente civilizații (cea chineză) îndeamnă simplu: „cumpărați pământ fiindcă nu se mai fabrică.” Desigur raționamentul unei asemenea formulări nu se

rezumă la un negoț. Dintotdeauna comunitățile, popoarele au căutat să-și revendice albiile de formare și să-și asume identități de civilizație specifice structurii etno-psihologice, precum și a celorlalte trăsături particulare care definesc profilul istoric.

De ce o nouă ediție?

Răspunsul la această întrebare presupune câteva considerații legate de epocile pe care le-a parcurs lumea, Europa și România, în anii în care a fost editată această lucrare. Prima ediție, cea din anul 1944 a apărut în plin război, iar deciziile dramatice ale arbitrajului din 1940 aveau să amplifice drama României prin pierderea, în acel an, a 100000 km² și a 7 milioane de locuitori. Ediția din anul 1989 s-a constituit într-un răspuns la propaganda maghiară, tot mai agresivă, în contestarea Trianonului și promovarea falsurilor istorice privind apartenența spațiului transilvan la o Ungarie Mare. Au fost presiunile politice majore premergătoare fazelor de început ale destrămării sistemului socialist. Edițiile apărute după 1990 au fost restituiri pentru generațiile a căror timp istoric s-a îndepărtat de marile încercări ale neamului românesc și, totodată, un îndemn la trezirea conștiinței naționale în fața pericolului de alterare a unității teritoriale a statului român.

Ediția din acest an are o conotație specială dată, în primul rând de împlinirea a 100 de ani de la Marea Unire și face parte, așa cum era firesc, din multitudinea de manifestări dedicate acestui eveniment.

Există, în același timp, numeroase aspecte conexe, atât de ordin extern cât și intern, pe care editura le-a avut în vedere pentru retipărirea cărții.

Din numeroasele probleme ale lumii contemporane aflată într-o mare tranziție se desprind fenomene care alterează existența statală, creează neliniști justificate ale posibilelor destructurări ale unor

entități statale. Capacitatea statelor de a-și menține integritatea și unitatea este influențată de un grup de fenomene ce are efecte conjugate asupra existenței acestora. Se trece cu vădită ignoranță peste cauzele care au generat conflicte în spații naționale unde au avut loc pașnice ori sângeroase destrămări. Există însă un adevăr pe care atât unii decidenți politici cât și o anumită categorie de observatori se fac că nu îl văd – încurajarea disidențelor teritoriale din cauze etnice. Unii pretind diferențe de civilizație, alții vor separarea de zonele sărace ale statelor. Cu alte cuvinte, bogății vor să se desprindă de săraci. Dacă la începutul anilor '90 aceste fenomene erau specifice estului european, în prezent se pune în discuție omogenitatea unor state din Europa Occidentală (Spania, Italia, Belgia, Marea Britanie). Sunt dificil de explicat, din punct de vedere politic, tendințele centrifuge dintr-un proiect pe a cărui viziune s-a construit Uniunea Europeană. „Exportul” acestor tendințe generează o nouă proiecție asupra frontierelor.

La nivel global se produc fenomene care influențează soliditatea statelor precum lupta pentru resursele naturale și o redistribuire a acestora, afectarea mediului din cauze naturale ori economice, terorismul, migrația unor mase mari de oameni. Toate acestea afectează configurația geopolitică a lumii iar statele devin vulnerabile în fața lipsei de coeziune politică și de slăbire a capacității lor de a-și asigura potențialul necesar supraviețuirii istorice.

În plan intern, România, supusă fluctuațiilor tranziției fără finalități precise, își poate diminua rezistența statală în fața unor primejdii care bântuie lumea de azi.

La 100 de ani de la Marea Unire, iată că LIBRIS, a cărui deviză este „Respect pentru oameni și cărți”, se încumetă să reediteze această carte ca pe un prețios dar adus istoriei și culturii naționale. Reediterea cărții lui Milton G. Lehrer emoționează prin tabloul

istoric pe care ni-l înfățișează autorul american și în același timp ne îndeamnă la pietate în memoria generației care ne-a dăruit o Românie întregită. Mesajul acestei cărți poate însemna și apelul la Renașterea României în plină epocă de concurență globală.

*General-maior (ret),
dr. Boris Popescu*

CUVÂNTUL AUTORULUI

Peste puțin timp va apărea în Elveția, în limba franceză, lucrarea mea intitulată *Le problème transylvain vu par un américain, având ca subtitlu La Transylvanie – terre roumaine*.

Cartea de față este traducerea în limba română a ultimelor două părți din acea lucrare.

Prima parte, în care mă ocup de Transilvania înainte de năvălirea ungarilor și în care expun, pe baza celor mai noi cercetări și descoperiri, teoria continuității daco-romane pe teritoriul Transilvaniei, apare astfel numai în ediția franceză.

Țin să precizez că lucrarea a fost terminată înainte de evenimentele de la 23 August 1944. Climatul politic al vremii în care ea a fost scrisă nu m-a împiedicat însă să dezvălui opiniei publice din Occident aspectul real al așa-numitului arbitraj de la Viena, act arbitrar, inechitabil și apolitic, impus cu violență de cei doi comparși, Ducele și Führerul, care au crezut că Europa culturii milenare a căzut atât de jos, încât destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijați în conducători.

Dictatele impuse de dictatori au avut dintotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dictate.

Autorul

PARTEA I

TRANSILVANIA DUPĂ NĂVĂLIREA UNGURILOR

*«Un état de choses,
soit-il millénaire ne mérite pas de
durer s'il est contraire à la justice».*

ALEXANDRE MILLERAND

Cu ocazia expediției sale în Egipt, Napoleon aduse cu sine o seamă de savanți iluștri: oameni de știință și filozofi, pentru a cerceta la fața locului relicvele unui trecut multimilenar, mărturii ale unei civilizații care înflorise odinioară pe malurile Nilului. Pe puntea vaporului pe care călătoreau, savanții francezi discutau, cu înflăcărea caracteristică tuturor latinilor, cele mai controversate chestiuni științifice și filozofice, discuții la care de multe ori participa și viitorul împărat al francezilor, cu acel bun-simț care forma trăsătura esențială a geniului său.

Într-o noapte înstelată, pe când vaporul aluneca lin pe valurile liniștite ale Mediteranei, discuția filozofilor se încinse asupra problemelor care frământă din toate timpurile mintea omenească: spiritualismul, materialismul și existența lui Dumnezeu.

În toiul discuției sosi și Napoleon. Un ateu își expunea grandilocvent teza inexistenței dumnezeirii, făcând apologia materialismului absolut. Un altul îi urmă, adăugând la argumentele predecesorului considerațiuni mai subtile și mai complicate încă.

Napoleon ascultă cu atenție savantele disertații și apoi, arătând cu mâna spre cerul înstelat, se adresează doctilor reprezentanți ai Științei și Filozofiei cu următoarea frază, superbă în simplitatea ei: „*Domnilor, puteți discuta cât veți voi, dar pe toate acestea cine le-a făcut?*”

Mi-am reamintit de această întâmplare din viața lui Napoleon – citată de Emerson – când m-am reîntors din călătoria de studii pe care am întreprins-o în Transilvania, în vara anului 1940, puțin înaintea „Diktatului de la Viena”. Citisem diferitele teorii pe care adversarii romanității Transilvaniei le lansaseră după apariția, în 1871, a faimoasei lucrări a lui Robert Roesler, *Romänische Studien*, primul atac lansat împotriva principiului continuității elementului românesc din Transilvania și din celelalte teritorii care au constituit odinioară Dacia.¹

1 Continuitatea românilor în vatra lor strămoșească – Dacia – nu a fost contestată până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Dezvoltarea conștiinței naționale a românilor după Unirea Țărilor Române, la 1600, sub Mihai Vodă Viteazul, afirmarea tot mai puternică a dorinței lor de a se uni într-un singur stat au alarmat cercurile reacționare din Imperiul Habsburgic care, temându-se că vor pierde Transilvania, au început să conteste drepturile istorice ale românilor asupra vetrei lor străbune și au născocit teoria părăsirii Daciei de către dacoromani în secolul al III-lea e.n., a formării poporului român undeva la sudul Dunării și a imigrării sale la nordul Dunării, în secolele IX – XIII, în orice caz, după ce triburile maghiare ocupaseră Transilvania, pe care ar fi găsit-o pustie. Inventatorii acestei teorii au fost: căpitanul în armata habsburgică – Franz Joseph Sulzer în lucrarea sa *Geschichte des transalpinischen Daciens...*, vol. I – III, Viena, 1781-1782 și funcționarul de la cancelaria aulică din Viena – Johann Christian Engel, născut la Lieser, prin lucrările sale: *Fortsetzung der allgemeinen Welthistoire durch eine Gesellschaft vom Gelehrten in Deutschland und England ausgeferiget*, 5 vol., Halle; John Iacob Gebaur, 1797 – 1804, *Geschichte des Ungarischen Reiches*, Viena, 1813; *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Neberländer*, Halle, 1804. Vezi și Joseph Karl Eder, doctor în filozofie la Universitatea din Budapesta (1778), prin lucrările: *Supplex Libellus Valachorum Transylvaniae iura tribus receptis Nationibus communia postliminie sibi adseri postulatium*, cum notis historico-criticis J.C.E., Cluj, 1791; *Observation es criticae et pragmaticae ad Historiam Transylvaniae sub regibus Arpadianae*

et mixtae propaginis, Sibiu, 1803; *Erdélyország ismertetésének zsengeje*. Cluj – Sibiu, 1796; *Christiani Schesaei saxonis Transilvani Ruinae Pannonicae*. Sibiu, 1797. Peste o jumătate de secol, geograful Robert Roesler a reluat această teorie și a încercat să-i dea o formă științifică, răstălmăcind o serie de date istorice și lingvistice în lucrările sale: *Das varrömische Dacien*, Viena, 1864; *Die Anfänge des Walachische Fürstenthums*, Viena, 1867; *Dacien und Romänen. Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871.

Deosebit de semnificativ este faptul că marile lexicoane ale vremii, inclusiv cele germane, nu au înregistrat teoria lui Roesler și nici măcar pe autorul ei.

Continuitatea poporului român în vatra sa străbună dăcăică a fost susținută de-a lungul timpului și de către: Poggio Bracciolini, *Disertationes conviviales*, 1451; Enea Silvio Piccolomini (papa Pius al II-lea), *Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio*, 1489; Antonius Bonfinius, *Herum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Basileae, 1568, deced. III, lib. IX, 448 și 538; I, lib. 1 și II lib. 7; J. Vadianus, *Epitome trium terrae partium, Asiae, Africae et Europae compendiarium locorum descriptione, continentes*, Tiguri, 1534, p. 38; Johannes Lebel, *De oppido Thalmus*, 1542, ed. Ioannes Seivert, Cibinii, 1779, p. 11–12; Antonio Maria Graziani (1537–1611), *De Ioanne Heraclide Despota*, în É. Legrand, *Deux vies de Jaques Basilicos*, Paris, 1889, p. 169–171; Johann Tröster, *Das Alt- und Neu Teutsche Dacia. Das ist Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nürnberg, 1666, p. 323; M. Felmer, *Kurzgefasste Historische Nachricht von der Wallachischen Völkerschaft überhaupt und derjenigen insonderheit der heut zu Tage in dem Kayserlichen Königlichen Erb – Fürstenthum Siebenbürgen anzutreffen ist*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, VII, 1867, p. 419; E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, I, 1788, p. 226; I. C. Schuller, *Zur Frage über den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache*, Sibiu, 1855, p. 7; Paul Joseph Schafarik, *Slavische Alterthümer*, Leipzig, 1844, p. 205; Josef Kemény, *Über der Entstehungszeit der ungarischen Komitate*, în „Magazin für Geschichte”, I, 1844, p. 231–232; de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, Paris, 1845, p. 309; J. A. Vaillant, *La Roumanie*, I, 1844, p. 41–42; Amedée Thierry, *Histoire d'Attila*, Paris, 1856, p. 32; E. A. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens*, Sibiu, 1857, p. 139–143; Julius Jung, *Die Anfänge der Romanen. Kritisch ethnographische Studien*, în „Zeitschrift für Österreichischen Gymnasium”, 27, 1876, p. 92; Josef Ladislau Pič, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880; A. Dopsch, *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung*, Berlin, 1923; C. Tagliavini, *Studi Romeni*, 3, p. 115; K. Jaber, *Die Rumänische Sprach – Atlas und Struktur des daco-rumänischen Sprachgebietes*, în „Vox Romanica”, V, 1940, p. 73; Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, Berlin, 1940; Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache, ein Beitrag zur Kulturgeschichte des Karpathenländer*, Leipzig, 1926; F. Altheim, *Die Soldatenkaiser*, Frankfurt am Main, 1939, p. 201–202; Giono Lupi, *Intorno all'origine dei Romeni*, în „Annuario de R. Liceo Ginnasio A. Manzoni”, 1931–1932; Jaroslav Müller, *Nasi rumunští sousede*, Praha, 1932; R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians from Roman times to the completion of Unity*, Cambridge, 1934, p. 5–6 și 9–10; M. Besnier, *Histoire des Hongrois et de l'État magyar*, Paris, 1934; Marcel Emerit, *Les derniers travaux des historiens roumains*, în «Revue des études anciennes», 1939, p. 57–64; Hans Koch, *Die neue Propyläen – Weltgeschichte*, Berlin, 1940, p. 505; Mario Ruffini, *Il problema della romanità nella Dacia Traiana. Studio storico-filologico*, Roma, 1941, etc., etc.

Istorici, pseudoistorici, filologi, publiciști și jurnaliști, unii de bună-credință și alții de o patentă rea-credință, unii în mod obiectiv și alții pătimiși, au ținut să-și spună cuvântul în această delicată chestiune, depășind de cele mai multe ori cadrul strict limitat al discuțiilor pur științifice pentru a intra în cel atât de extensibil al considerațiilor politice.

Am cercetat, trecând în revistă, toate tezele susținute, de la cele mai savante până la cele mai puerile, am studiat toate argumentele invocate, am urmărit pledoariile cele mai înflăcărate, încât la un moment dat, printre atâtea sofisme și subtilități de dialectică și printre evoluțiile echilibrice ale tururilor de forță șoviniste, am avut impresia, cu fiecare carte nou citită, că mă cufund mai mult în desișurile unei păduri de liane.

Atât de variate erau argumentele pe care le invocau susținătorii tezei antiromânești, atât de contradictorii erau concluziile la care ajungeau părțile adverse care se înfruntau, încât mărturisesc: am pus piciorul pe pământul Transilvaniei cu foarte multă sfială.

Cu cât pătrundeam, însă, mai adânc în inima provinciei, cu atât îmi formam din ce în ce mai puternic convingerea că detractorii romanității Provinciei de dincolo de Carpați au creat un fals „Baedeker”² pentru uzul exclusiv al acelor care nu aveau posibilitatea să-și dea seama la fața locului de realitatea situațiunii.

Închipuiți-vă un ghid pentru orbi, situând moscheile din Maroc și Alger pe malurile Senei și populând toate cele 20 de arondismente ale Luteției (Parisului) cu cele câteva mii de mahomedani cu fes de pe Boulevard de la Gare. Ce imagine despre Paris își poate făuri numai cu mintea voiajorul orb, căruia i-ar fi servită o astfel de descriere, în disprețul catedralelor nemuritoare și al latinității milenare?

2 Karl Baedeker (1801-1859), librar și scriitor german. Cunoscut prin colecția de ghiduri de călătorie inițiată la Koblenz în 1829.

Parcurgând Transilvania îți amintești cu zâmbetul pe buze de toate fantasmagoriile și elucubrațiile fanteziilor șovine și nu te poți împiedica a te adresa defăimătorilor unei realități incontestabile cu vorbele:

„Discutați cât veți vroi, Domnilor, dar cine oare a creat aspectul eminentemente românesc al acestui pământ, cine altul decât poporul românesc?”

Cât de schimbată ne apare în lumina constatărilor la fața locului această bătălie a tezelor și antitezelor ardelențești; gândiți-vă la o plantă tropicală, închircită din cauza luminii artificiale a unei sere, care își recapătă adevărata viață în lumina și la căldura climatului natural!

Metoda pe care am adoptat-o în elaborarea acestei lucrări este *obiectivitatea*, iar scopul urmărit de noi este *adevărul*. Dacă vom fi reușit a atinge acest scop, vom avea mulțumirea de a fi contribuit la clarificarea acestei probleme central-europene, aparent încurcată, dar în realitate extrem de simplă și dacă vom fi reușit a convinge pe cititor de obiectivitatea metodei pe care am urmat-o, vom avea satisfacția de a nu fi singuri la capătul drumului nostru.

Alföldul

La sfârșitul secolului al IX-lea (896), ungurii au pătruns în Panonia prin trecătorile Carpaților Păduroși din Nord, urmând văile cursurilor de apă din acea regiune³.

3 Vezi I. I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tom. XXIV, București, 1942, p. 469-473.

Cele șapte triburi maghiare și-au stabilit așezările definitive pe locurile de la șes, ocolind regiunile muntoase, puțin prielnice felului lor de viață⁴.

Pe câmpiile întinse ale Panoniei – Alföldul, cum le numesc maghiarii – străjuite la răsărit și la miazănoapte de munții Bihorului și ai Maramureșului, strămoșii ungarilor de azi au găsit, după cum afirmă în unanimitate istoricii unguri, cadrul cel mai prielnic pentru unitate și pentru o armonioasă dezvoltare istorică.

„Pe această câmpie, unită ca marea – zice marele poet național ungar Petőfi – mă simt acasă”, iar francezul Sayous prezintă următorul tablou sugestiv al legăturii inextricabile între unguri și vastele câmpii ocupate de ei: „Adevărata patrie a maghiarului este Alföldul, câmpia joasă. Acolo și-au stabilit populațiile cuceritorilor așezările lor compacte sub Árpád; acolo, mai ales, trebuia să se împlinească, în cursul secolelor, istoria sa; acolo, această istorie trăiește încă și azi în plenitudinea ei”⁵.

... și Transilvania

Transilvania, cu platoul ei, cu depresiunile muntoase și cu șirurile de munți ce o înconjoară, din toate părțile, n-a fost deci pentru poporul ungar – popor al șesului, popor al pusteii – o împlinire geografică, după cum ea n-a fost nici o împlinire istorică.

În viața poporului ungar, Transilvania a fost un accident. De acest ținut îi despărteau pe unguri munții acoperiți de păduri.

4 După cum declara contele Apponyi: „În bazinul Dunării de mijloc, ungurii n-au ocupat același teritoriu ca și celelalte popoare din marea migrație. Ei s-au așezat numai în ținuturile cele mai potrivite culturii plantelor de stepă” (*Les Négociations de la paix hongroise*, tome I, nota XII, 21 ianuarie 1920, publicé par le Ministère Hongrois des Affaires Etrangères, Budapest, 1920, p. 420).

5 Edouard Sayous, *Les origines et l'époque païenne de l'histoire des Hongrois*, Paris, 1874, p. 54; idem, *Histoire générale des Hongrois*, Budapest-Paris, 1900, p. 18-19.

Pentru ei, țara Transilvaniei era un ținut de peste munții acoperiți de păduri: Ultrasilvaniae = Erdély (erdő = silva și elu = ultra)⁶.

Dacă ungurii ar fi fost mai norocoși în expedițiile lor din Apus, desigur că niciodată Transilvania nu ar fi ajuns sub stăpânirea ungurească. Acesta era Ardealul pentru unguri⁷.

Pentru români, în schimb, el era însăși inima Daciei, prin care pulsa de mii de ani același sânge.

Ceea ce Alföldul reprezenta pentru strămoșii ungarilor de azi, pământul Transilvaniei constituia pentru strămoșii românilor, o citadelă inexpugnabilă împotriva atacurilor din afară, în munții împăduriți și în cetățile de pe coline au rezistat populațiile pașnice din Dacia Traiană invaziilor care s-au succedat în cursul veacurilor. *Acolo s-a zămislit însăși ființa neamului românesc.*

Cucerirea Transilvaniei

Întreaga istorie a acestui ținut, din clipa în care cuceritorii unguri și-au întins stăpânirea asupra lui și până în epoca contemporană, este un exemplu viu al voinței sale neclintite de

6 Transilvania, ca și Erdély, înseamnă „țara de dincolo de pădure”, adică dincolo de codrii Meseșului. Această denumire apare documentar prima oară la 1075 cu numele *Ultrasilva*, iar la 1111 este amintit în documente Mercurius, „Princeps Ultrasylvanus” (Vezi Pr. Knauz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, vol. I, Strigoniu, 1874, p. 88-97; L. Fejérpataki, *Kálmán Király oklévelei / (Diplomele regelui Coloman, Budapest, 1922, p. 42-44).*

7 După ce triburile ungare au străbătut Carpații prin nord, prin pasul Vereczke, au pătruns în Câmpia Panonică și au făcut incursiuni spre vest, în statele vecine, Sfântul Imperiu Roman de națiune germană și în Peninsula Italică. Înfrânți însă în încercarea lor de expansiune spre vest, în bătăliile de la Merseburg (933) și, mai ales, la râul Lech (august 955), (Augsburg de Otto cel Mare) triburile ungare s-au îndreptat spre răsărit, spre Transilvania, care i-a atras și datorită bogățiilor sale naturale, îndeosebi sarea – care lipsea în pustă, și aurul (Vezi și N. Iorga, *Contra dușmăniei între nații. Românii și ungurii*, București, 1932, p. 8, unde se afirmă: „Ungurii nu au intrat de la început în Ardeal. Nici nu aveau de ce. Erau puțini la număr și le ajungeau pământurile așa de întinse pe care le ocupaseră”).

a-și păstra nealterată românitatea. Cucerirea Transilvaniei este cu mult ulterioară cuceririi Panoniei de către triburile maghiare. Ea s-a înfăptuit în etape și a fost urmarea unor lupte crâncene purtate de populațiile românești cu noii năvălitori.

Aceste lupte, care s-au terminat cu actele de supunere ale populațiilor românești din cele trei voievodate din Transilvania corespunzătoare celor trei Dacii: Porolissensis, Apulensis și Malvensis⁸ – sunt amintite pe larg în cântecele și baladele populare ungare străvechi, sursa de inspirație a faimoaselor „Gesta Hungarorum” ale Notarului anonim⁹.

Abia sub Ladislau cel Sfânt, care a domnit între anii 1077-1095, Transilvania a fost înglobată Ungariei (Roesler)¹⁰.

În voluminoasele memorii prezentate de unguri la Conferința de pace din 1920 se spune textual: „Istoria Transilvaniei, după moartea Sfântului Ștefan până în epoca Sfântului Ladislau, este învăluită într-o mare întunecime”¹¹.

Vechile cronicile ungurești au înlăturat în mare parte negura care învăluia acele timpuri, dar, fapt curios: tocmai ungurii se ocupă mai puțin de vechile lor cronică, adică de primele surse naționale ungare privitoare la cucerirea Panoniei și la supunerea teritoriilor de la răsărit.

8 Cu excepția Olteniei, care făcea parte și ea din Dacia Malvensis.

9 Anonymi (P. Magister), *Gesta Hungarorum*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ediția Szentpétery, I, vol. I (în continuare: *Scriptores I*), Budapesta, 1937.

10 Acest punct de vedere a fost susținut de R. Roesler (R. Roesler, *Dacia und Romänen. Romänische Studien Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871, p. 44. Cucerirea Transilvaniei s-a încheiat abia la începutul secolului al XIII-lea, când maghiarii au ajuns la Carpații Răsăriteni. Pentru a-și întări dominația asupra teritoriului cucerit au adus pe secui, sași, iar în Țara Bârsei la 1211 pe cavalerii teutoni.

11 Les Négociations de la paix hongroise, tom. I, nota VIII, Anexa 4, p. 191.

Luptele cu românii

Mult hulitul Notar anonim al regelui Béla ne oferă o descriere, bogată în detalii, cu privire la luptele pe care cele 3 triburi ungare ale lui Tuhutum, Tosu și Eleud le-au purtat cu ducii provinciilor românești pe care le-au supus: Menumorut (în Dacia Porolissensis), Gelu (în Dacia Apulensis) și Glad (în Dacia Malvensis)¹².

12 Voievodatul lui Menumorut se afla în Țara Cașurilor, cel al lui Gelu – „dux blachorum” – în centrul Transilvaniei, iar cel al lui Glad – în Banat. Chiar istorici unguri din epoca modernă au recunoscut în lucrările lor continuitatea neîntreruptă a românilor în Transilvania, faptul că românii se aflau în Transilvania când regatul maghiar a cucerit acest teritoriu românesc. Astfel, Horváth Mihály scria: „Transilvania era populată de români, când ungurii și-au făcut apariția în Panonia (M. Horváth, *Geschichte der Ungarn*, vol. I, p. 9). Același autor mai scria: „La ocuparea noii patrii dintre Tisa și Dunăre, în ținutul Bihorului se afla Menumorut care avea drept supuși pe valahi și chazari, iar în Banat, voievodul Glad avea o armată compusă din ostași români. Ardealul propriu-zis (Podișul Transilvaniei) se afla sub conducerea românului Gelu. După o rezistență înverșunată, Menumorut a făcut act de supunere, fiica lui căsătorindu-se cu fiul lui Árpád. Gelu a căzut pe câmpul de luptă, în războiul purtat cu una din căpeteniile maghiarilor, Tuhutum, iar Glad a devenit și el vasal regelui ungar, rămânând mai departe în stăpânirea voievodatului său. Așadar, toate cele trei voievodate românești au intrat în stare de vasalitate față de regatul maghiar fără să cadă însă în stăpânire efectivă”. Huszti András, un alt istoric ungar, scria la rândul său: „Urmașii geților trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor. Nici o națiune nu are limba atât de apropiată de aceea veche limbă romană (latina) ca limba valahilor; ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sunt în Ardeal rămașii vechilor coloni romani, despre care însemnăm pe scurt acestea: Numele acestui popor în limba lui proprie este «român» (Rumuny), adică de la Roma sau roman” (Huszti András, *O és új Dacia/Vechea și noua Dacie*, f. 1., 1791). Specialistul în istorie locală, ungurul Lehoczky Tiv. scria în 1890: „În comitatele Maramureș, Ugocsa și Bereg, fără îndoială încă pe timpul venirii maghiarilor au locuit românii” (Lehoczky Tiv., *Adaléok az oláh vajdák, oláh és orosz kenezek vagy soltészek és szabadosok intézményéhez hazánkban* (Történelmi tár, 1890, p. 155), iar alt specialist în istorie locală, Petrovay G., câțiva ani mai târziu, în 1911, își exprima deschis opinia că ipoteza istoriografiei ungare după care românii ar fi venit în Transilvania prin veacul al XIII-lea „nu se potrivește la comitatele Bereg și Maramureș, pentru că aceștia au fost investiți cu astfel de privilegii, cum n-a putut să aibă niciodată un neam de păstori care a imigrat pe încetul, păscându-și turmele, un dușman de neam străin, neînrudit cu cel unguresc, prins în luptă; iar ca un dușman prins în război să fie colonizat la granița țării și să fie însărcinat cu apărarea hotarelor, e de-a dreptul un nonsens” (Petrovay G., *Máramarosai olahék betelepdesük, vagdák és knézeik*, în „Századok”, XLV – 1911, p. 607-626). La rândul lor, cunoscuții istorici germani Leopold von Ranke și Tamm Trangott

Părerile ungarilor cu privire la valoarea istorică a operei lui Anonymus sunt împărțite, tocmai din cauza extinderii pe care Notarul anonim al regelui Béla o dă descrierii populațiilor autohtone românești găsite de unguri în Transilvania.

Ungurii nu i-au putut ierta Notarului anonim al regelui Béla pasiunile privitoare la români și nu i-au menajat epitetele de „povestitor de fabule”, „inventator de etimologii”, „poet, scriitor de legende”, „diac lingușitor” (Karácsonyi)¹³, devenind bineînțeles „un geograf neîntrecut” și „un profund cunoscător al istoriografiei”¹⁴,

au ajuns, în studiile lor, la concluzia continuității poporului român. Leopold von Ranke scria: „Dacia a fost organizată în provincie romană. Indigenii (românii) numesc și azi calea care merge din România în Transilvania „Calea lui Traian”, iar trecătoarea Turnu Roșu „Poarta romanilor”. Ei sunt urmașii coloniștilor pe care Traian i-a adus în Dacia din toate provinciile Imperiului Roman. Aceste provincii (dace) erau acum romanizate, așa cum reiese din limba actuală a limbii acesteia (limba românească), limbă care din vremuri îndepărtate se menține până azi” (Leopold von Ranke, *Weltgeschichte*, I, II, ad. I, III, Leipzig, 1883, p. 272, 448), iar Tamm Trangott scria: „Românii locuiesc și azi acolo unde acum 17 secole au locuit strămoșii lor; popoarele au venit unele după altele și au dominat provinciile Dunării Inferioare, dar nici unul n-a putut să infirme existența națională a românismului. «Apa curge, pietrele rămân», spune un proverb român. Hoardele popoarelor, care au părăsit țara lor spre a emigra, au pierit ca norii la soare, dar românismul, aplecând capul, lasă în Dacia să treacă peste el furtuna și păstrează terenul moștenit de la strămoșii săi, până ce apare vremea frumoasă; atunci el se ridică și mișcă membrele sale” (Tamm Trangott, *Über des Ursprung der Rumänen*, ein Beitrag zur F. Ethnographic Sud-Östeuropes, Bonn, 1891, p. 84-85).

13 Karácsonyi J., *Kakuktojás* (Oul cucului), în *Erdély Irodalmi Szemle* (Orizontul literar transilvan), 1924, p. 190-203; *Szatmár eredete* (Originea Sătarului), în *Emlékkönyv Dr. Graf Klebersberg Kunó negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére* (Omagiul doctorului Graf Klebersberg Kuno în memoria activității sale culturale de un sfert de veac), Budapeșt, 1925, p. 215-223.

14 Doi dintre cei mai buni istorici maghiari, Pauler Gyula și Hóman Bálint apreciază că datele oferite de Anonymus sunt vrednice de crezare. Pauler Gyula arăta că ele pot fi verificate și prin alte izvoare istorice, că nu există alte date care ar zdruncina afirmațiile lui Anonymus ori cel puțin le-ar face îndoielnice (Pauler Gyula, *A magyar nemzet Szant Istvánig / Istoria națiunii maghiare până la Sf. Ștefan* /, Budapeșt, 1900). Într-o recenzie asupra cărții lui Iosif Ladislau Pič (*Zur rumanische-ungarischen Streitfrage*, Leipzig, 1886), Pauler Gyula recunoaște că acest istoric – apreciind cum se cuvine valoarea de izvor a operei lui Anonymus – „a dat dovadă de mai mult simț istoric decât toți istoricii care s-au străduit să vadă cu orice preț în cronicarul maghiar un falsificator sau pamfletar politic atât de nenorocit încât nici după seculare frământări de creier n-au

când e vorba de textele privitoare la restul evenimentelor istorice. J. Melich, de pildă, îl califică pe Anonymus drept „unul din cei mai distinși istorici maghiari”¹⁵, iar E. Jakubovich este de aceeași părere când scrie că „datele disprețuitului Anonymus păstrează urme foarte importante pentru istoria Ungariei”¹⁶.

Indiferent de părerea ungarilor asupra valorii operei lui Anonymus, fapt cert este că, în secolul al XII-lea, un scriitor ungar afirma în mod categoric că românii erau prezenți pe teritoriul Transilvaniei în clipa în care ungurii invadeau această provincie.

Un profesor de la Universitatea din Budapesta, Dl. Eugen Horváth, încercând să polemizeze cu profesorul Seton-Watson (Scotus Viator), unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai stărilor de fapt din fosta Monarhie Habsburgică¹⁷, într-o lucrare apărută în anul 1935 la Budapesta, pentru uzul cititorilor de limbă engleză, falsifică pur și simplu spusele lui Anonymus cu privire la români, crezând că în felul acesta rezolvă în mod definitiv problema anteriorității românilor din Transilvania. Astfel, el declară că

fost în stare a-i descoperi scopul și tendința” (Ion Lupaș, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei din sec. XII-XVI*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, VII, 1936-1938, Cluj, 1939, p. 21). Hóman Bálint, la rândul său atribuie cronicii lui Anonymus o valoare egală și în unele privințe superioară celorlalte cronici ungaro-latine (Hóman B., Szekfű, Gyula, *Magyar története / Istoria maghiară*, vol. I, Budapest, p. 7). Bálint Hóman face o caracterizare elogioasă a lui Anonymus, scriind: „Opera sa, în ciuda defectelor sale, este o operă de savant care își domină epoca. Ca operă literară, istoria sa, cât de fragmentară este ea astăzi, este una dintre creațiile cele mai armonioase ale istoriografiei latine a evului mediu. Anonimul era un om de știință și un scriitor înzestrat cu simț artistic și înarmat cu condei, în sensul pe care aceste cuvinte îl aveau în secolul al XII-lea. În istoria cuceririi patriei, povestirea sa, elaborată cu grijă atât din punct de vedere strategic cât și geografic dovedește inteligența criticii sale, reflecția metodică și profunzimea cunoștințelor sale” («Revue des études hongroises», III, 1925, p. 762).

15 Melich J., în „Magyar Nyelv” („Limba maghiară”), XVII, Budapest, 1921, p. 77-78.

16 Jakubovich, E., în „Magyar Nyelv”, XXI, 1925, p. 31.

17 R. W. Seton-Watson este autorul a numeroase lucrări despre monarhia austro-ungară între care: *Racial Problems in Hungary*, London, 1908; *A History of the Romanians from Roman Times to the completion of Unity*, Cambridge, 1934; *Corruption and Reform in Hungary*, ed. a II-a London 1911.

Anonymus ar fi afirmat că ungurii au găsit în Transilvania „un număr oarecare de români, izolați în munții acoperiți de zăpadă” (certain Romanians isolated on the snow-capped mountains of Transylvania)¹⁸, pe când în realitate Anonymus vorbește de Vlahii RĂSPÂNDIȚI ÎN TOATE REGIUNILE, pe care ungurii le-au cucerit prin lupte¹⁹.

Și apoi, dacă românii erau niște bieți păstori nenorociți care își petreceau viața în văgăunile munților veșnic înzăpeziți, ce părere trebuie să ne facem despre ilustrul conducător ungur Árpád, pe care istoriografia modernă ungară ni-l prezintă ca pe o personalitate politică de prim ordin, și care a consimțit la căsătoria fiului său, Zulta, cu fiica lui Menumorut, ducele acestor păstori?!

Istoricii unguri trec însă cu vederea că „Gesta Hungarorum” ale Notarului anonim nu sunt singurele cronici care relatează despre existența românilor în Transilvania în momentul invaziei ungare. Avem mărturii precise despre existența românilor în Transilvania în acele timpuri, în cronica lui Simonis de Kéza (*Chronicon Hungaricum*)²⁰, în Cronica pictată de la Viena (*Chronicum pictum Vindobonensis*)²¹, în cronica germană de la Hildesheim și în toate diplomele regilor unguri în care se face mențiune despre Transilvania²².

18 Horváth, E., *Transylvania and the History of the Romanians. A Reply to Professor R. W. Seton-Watson*, Budapeșt, 1935, p. 6.

19 Anonymus consemnează faptul că triburile maghiare au găsit chiar și în Panonia „blachi ac pastores Romanorum” (vlahi, adică păstori ai romanilor), Fejérpataki, L., *Kálmán Király oklevelei*, Budapeșt, 1892, cap. IX, p. 14.

20 Simon de Kéza, *Gesta Hungarorum*, în *Scriptores*, I.

21 *Vezi Chronicon pictum Vindobonense*, în *Scriptores*, I.

22 Cronicarul rus Nestor, contemporan cu Anonymus, ne furniza, la rândul său, informația că ungurii, pătrunzând în pusta panonică, trecând peste munții cei înalți, care se numesc și Munții Ungurești, au început a se război cu vechii locuitori ai acestor regiuni, „cu volochii și slavii”. „În urmă însă ungurii goniră pe volochi și luară în stăpânire această țară, se așezară cu slavii împreună, pe care îi supuseră și de atunci țara se cheamă

Românii, pe care ungurii i-au găsit în Transilvania, aveau organizațiile lor politice și, din unele acte ungurești, cum ar fi cele relatând expediția războinică a comitelui sas Ioachim din regiunea Sibiului, din 1210, rezultă că Valahii transilvăneni erau organizații militare²³.

Organizațiile politice ale românilor transilvăneni Cnezatele

Baza organizațiilor politice românești o formau *cnezatele*: mici împărțiri administrative, înăuntrul cărora populațiunile românești de agricultori și de păstori duceau o viață lipsită de evenimente răsunătoare, dar nu și lipsită de frământări. Cnezii aveau misiuni judiciare și administrative. Ei împărțeau dreptatea după dreptul românesc „jus valachicum”, în așa-numitele „scaune” și tot ei recrutau „voinicii”, gata întotdeauna să apere patrimoniul împotriva invadatorilor de tot felul.

Cnezatele nu sunt caracteristice regiunii ardelenе, ele găsiindu-se împrăștiate în toate regiunile locuite de români, de o parte și de alta a Carpaților. Ele sunt însă caracteristice românilor, fiind organizații pe care nu le găsim, sub această formă, nici la unguri, nici la slavi.

Deasupra cnezatelor, ca un fel de organizații centralizatoare ale vieții politice, se aflau voievodatele, a căror menire principală

Ungaria” (Cf. Cronica lui Nestor, ediția G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII, București, 1935, p. 20).

23 Szentpetery I., *Regese regnum stirpis Arpadienae critico-diplomatica*, vol. I, Budapest, 1923, nr. 926; Documentul din 1210 a fost utilizat de unii istorici unguri „ca o dovadă” că atunci ar fi fost colonizați păstorii români în Transilvania. Referindu-se la asemenea aserțiuni, E. Gamilscheg nota cu ironie că regele Andrei al II-lea trebuia să alerge prin munți pentru a descoperi pe acești valahi nomazi, pe care ținea totuși, dintr-un straniu capriciu, să-i ia în armata sa. («Revue historique du sud-est européen», 1943, p. 91).

era organizarea apărării teritoriale, dar care aveau și alte misiuni de ordin administrativ.

Azi, când avem dovezi indubitabile de persistență a românilor în Dacia Traiană, este clar că românii n-ar fi putut rezista tuturor năvălirilor barbare dacă apărarea teritoriului n-ar fi fost organizată de conducătorii organizațiilor lor politice: voievozii.

Aceste organizații politice, deși purtau nume slave, erau de esență pur românească²⁴. Românii au adaptat numirile împrumutate de la slavi unor instituțiuni vechi – căroro unii dintre cercetători le atribuie origine latină. Cnezii, împărțitori de dreptate, care au păstrat mult timp numirea de „judicius” (Knezii vel judices) n-ar fi decât „duumvirii iuredicundo” ai provinciei Dacia.

Studiile unor cercetători ca: N. Iorga²⁵, Onciul²⁶, Lupaș²⁷ și Nistor²⁸ au demonstrat că sensul de „cneaz” era cu totul altul la slavi decât la români, iar acel de „voievod” era mai atotcuprinzător la valahi decât la slavi. Astfel, cneazul slav era un fel de rege, pe când la români era un „primus inter pares”, ales din mijlocul țăranilor înstăriți. De multe ori cneazul se ridica până la treapta cea mai

24 Numai la români reprezentantul autorității politice supreme purta titlul de voievod (Cf. I. Bogdan, *Originea Voievodatului la români*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a II-a, tom. XXIV, 1901-1902, p. 191-207; I. Lupaș, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei din sec. XII-XVI*, în *loc. cit.*, p. 51).

25 N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, București, 1937.

26 D. Onciul, *Românii și ungurii în trecut. Relațiunile lor politice în dezvoltarea statului și a românilor de peste munți*. Scriere postumă neterminată, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tom, IX, București, 1928, p. 29-64.

27 I. Lupaș, *Voievodatul Transilvaniei în sec. XII-XIII*, București, 1936; *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei în secolele XII-XVI*, București, 1938.

28 I. I. Nistor, *Românii și rutenii din Bucovina. Studiu istoric și statistic*, București, 1915; *Emigrările de peste munți*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a II-a, tom. XXXVII (1914-1915), București, p. 815-865; *Românii în Transilvania*, în idem, seria a III-a, tom. XXIII, București, p. 521-600; *Ungurii în Dacia Carpatină*, în idem, seria a III-a, tom. XXIV (1941-1942), p. 469-502.

înalță a organizației politice, devenind voievod, și, în acest sens, Hurmuzaki ne citează cazul lui Litovoi²⁹.

În clipa în care ungurii au năvălit în Transilvania, aceste organizații politice erau adânc înrădăcinate la valahii transilvăneni. Arpadienii s-au străduit să le înlocuiască cu împărțirile administrative pe care le împământenisera în Panonia, „comitatele” conduse de „comiți”, dar la români sarcina le-a fost zadarnică. Singurii comiți pe care ungurii au reușit să-i creeze în Ardeal au fost comiții sașilor și ai secuilor (comes saxorum, „Sachsengraf”, și comes sicularum), iar comitatul de la Solnoc³⁰ a fost de așa scurtă durată, încât el nu constituie o excepție de la regula pe care am menționat-o.

Organizarea politică a secuilor și sașilor, în pofida împărțirii administrative pe comitate, s-a inspirat profund de la organizarea politică românească, scaunele lor de judecată (szék și Stuhl) fiind copia fidelă a scaunelor de judecată (sedes) din cnezatele românești.

În lumina acestor constatări este temerar a afirma că ungurii au fost educatorii românilor în materie de organizare politică, așa precum susține profesorul Horváth de la Universitatea din Budapesta.

29 Cnezatele și voievodatele mai purtau și denumirea latinească, de „șări” (Țara Lytua, sau Țara voievodului Litovoi, Țara Birsei, Țara Maramureșului, Țara Făgărașului, Țara Loviștei, Țara Severinului, Țara Crișurilor, Țara Zarandului etc.). Este semnificativ faptul că numai în limba română termenul care desemnează organizarea politică derivă din latinescul *terra* (pământ), în timp ce în limbile franceză, italiană, spaniolă și portugheză țară vine din latinescul *pagus* (pays, paese, pais) (A. Balotă, *Un témoignage historique; Terra > țară*, în «Revue historique du sud-est européen», XIV (1937), nr. 1-3, p. 61-69).

30 Istoricul Ion Lupaș, cercetând împrejurările cuceririi Transilvaniei de către triburile maghiare, constata cât de anevoios a fost acest proces încât, la început, ungurii n-au putut organiza în Transilvania decât un comitat al Solnocului, la care cu greu au mai putut adăuga alte șase comitate, reușind astfel să sporească la șapte numărul comitatelor ungurești – la atât s-a redus întreaga operă de organizare administrativă maghiară în cuprinsul Transilvaniei, până în jumătatea a doua a veacului XIX” (I. Lupaș, *op. cit.*, p. 24-25); vezi și Iosif Déer, *Középkori Erdély*, în (revista) „Magyar Szemle”, Budapest, 1934, p. 199.